

Preobrazbe duha u Nietzscheovom djelu "Tako je govorio Zaratustra"

Ljubičić, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:795115>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-19**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij engleskog jezika i književnosti i filozofije

Ivan Ljubičić

**Preobrazbe duha u Nietzscheovom djelu "Tako je govorio
Zarathustra"**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Pavao Žitko

Osijek, 2021.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek filozofije
Preddiplomski studij engleskog jezika i književnosti i filozofije

Ivan Ljubičić

**Preobrazbe duha u Nietzscheovom djelu "Tako je govorio
Zarathustra"**

Završni rad

Humanističke znanosti, filozofija, filozofska
antropologija

Mentor: doc. dr. sc. Pavao Žitko

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem pod punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno izradio i da u njemu nema preuzetih dijelova tekstova tuđih radova bez označenog izvora.

Vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj završni rad u mrežnoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Osijek, 5. rujna 2021.

Ivan Ljubičić, 0122230254

SAŽETAK

Friedrich Nietzsche (1844 – 1900) je mislilac koji se uvrštava među najpoznatije filozofe povijesti, a koji je sebe smatrao anti-filozofom, je napisao jedno od svojih najpoznatijih djela "Tako je govorio Zarathustra: knjiga za sve i nikoga" između 1883 i 1885. Nietzsche je to djelo smatrao kao sažetkom njegove cjelokupne životne filozofije, te se u njoj bavi pitanjima koja se vežu uz glavne točke njegove filozofije. Zarathustra, mudrac kroz kojega Nietzsche iznosi svoje mišljenje, silazi sa samotne planine među ljude te ih pokušava usmjeriti na put prema nadčovjeku, ključnom pojmu ovoga djela. Put prema nadčovjeku je opisan kao borba čovjeka, prvotno kao borba samoga čovjeka protiv sebe, nadilaženje svega što sputava njegovu ultimativnu i beskonačnu slobodu, onu koja stvara, pleše i smije se, koja nema nametnuta pravila i tradicije, nego stvara svoje zakone. Taj će se put opisati kao uspon na planinu, te će se duh prvo preobraziti u devu, koja prihvaća svu patnju i bol bez razmišljanja, te živi život tegleći sve probleme na svojim leđima. Zatim se duh preobražava u lava, koji je naučio reći "ne", no još nije sposoban stvarati svoje zakone i pravila. Naposljetku, dolazi se do djeteta, stupnja duha koji govori "da" životu, prihvaća ga u njegovoj punini, vidi život kao nešto što nema utemeljenih naslijeđenih pravila ili bogova, nego stvara svoje zakone, što se izjednačava sa pojmom nadčovjeka. To je najbolje prikazano u Nietzscheovom slavljenju života kroz smijeh i ples, koji se spominju više puta u djelu kao odlika nadčovjeka i djeteta.

Ključne riječi: Nietzsche, Zarathustra, preobrazbe, duh, nadčovjek

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Čovjek i duh	2
1.1. Smrt boga i nihilizam.....	2
1.2. Govor na trgu	4
1.3. Plesač na užetu	5
1.3.1. Čovjek kao uže između životinje i nadčovjeka	5
2. Preobrazbe duha	6
2.1. Duh deve	7
2.2. Duh lava	9
2.3. Duh djeteta	10
3. Nadčovjek.....	12
3.1. Duh težine i “moj” put	13
3.2. Stare i nove ploče.....	15
3.3. O vječnom povratku.....	16
5. Zaključak.....	18
6. Popis literature.....	19

1. Uvod

Svrha ovoga rada je uvođenje u, i raščlanjivanje koncepta preobrazbe duha, te stavljanje navedenog pojma u kontekst Friedrich Wilhelm Nietzscheovog djela *Tako je govorio Zarathustra: knjiga za sve i nikoga*, u kojem se on prvi puta i spominje. Nietzscheova iznimna popularnost, čak i u moderno doba, dolazi, osim iz zanimljivih teza i izvrsne filozofije, iz njegovog unikatnog i poetskog načina pisanja, što se više čini kao književnost nego filozofija, što vodi do više mogućih interpretacija teksta, jer nema klasičnu razradu problema. Međutim, u filozofskim su krugovima njegovi pojmovi uvelike problematizirani, uključujući nadčovjeka koji je usko povezan s preobrazbama duha, temom ovog rada. Rad je obrađen kroz tri cjeline, gdje prva uvodi u temeljne pojmove i kontekst u kojemu se govori o preobrazbi duha. Ona služi kao sami uvod i predznanje koje je potrebno za bolje shvaćanje glavne teme, opisujući masu koja sluša prvi Zarathustrin govor, te njihov svijet nihilizma, do kojeg je došlo smrću Boga. Opisuje se i čovjek kao takav, koji je uže između već prevladane životinje i nadčovjeka, do kojega tek treba doći. Drugi dio obrađuje temeljnu problematiku preobrazbe duha, te se detaljno obrađuju sva tri stanja duha, povezujući ih s prijašnjim i budućim temama koje se spominju u djelu. Nietzsche koristi slikovite prikaze, kako bi jasnije prikazao preobrazbe koje prelazi čovjekov duh; od deve, do lava i naposljetku djeteta. Važno je napomenuti kako su preobrazbe potpuno usredotočene na duh, što znači da je tema djela čovjekov svjetonazor i promjena istoga. Treći je dio posvećen onome što dolazi nakon preobrazbe duha, što je konačni cilj nje, te samoga djela. Opisat će se što je to nadčovjek, tj. što on nije, kako bi ga se jasnije prikazalo.

2. Čovjek i duh

Kada se Zarathustra spusti sa planine među ljude, jer osjeća potrebu za učenjem drugih, ulazi među narod koji se nalazi na trgu. Okupljena svjetina sluša njegov govor, u kojemu ih on upoznaje sa nadčovjekom i što je on. Međutim, zaključuje kako ‘se oni smiju: “ne razumiju me, nisam usta za te uši”’ (Nietzsche 2009: 24). Čovjek kojemu Zarathustra priča je čovjek koji ima “moral stada”, te ne želi slušati ono što on ima za reći jer se protivi samoj osnovi njihova života i svakodnevice. Kada se govori o duhu, Nietzsche ne misli na dušu ili nešto sa drugoga svijeta, nego o svijesti pojedinoga čovjeka, tj. o svjetonazoru. Dakle, kada govori ljudima na trgu, njihov duh ga odbacuje, ne žele preispitati svoje morale i istine, jer smatraju kako nema potrebe za tim. Napoljetku ga ismijavaju, te samo žele vidjeti plesača kako prelazi uže. Nadalje, ‘kršćanstvo, moral i filozofija oslabili su život, ponizili ga, unijeli robovske kvalitete i mržnju spram svega što je moćno i sposobno vladati’ (Jelkić, Reškovic 2011: 149) te je upravo to ono protiv čega se Nietzsche preko Zarathustre bori. Govori im: ‘Učim vas nadčovjeku. Čovjek je nešto što mora biti prevladano. Što ste učinili da biste ga prevladali?’ (Nietzsche 2009: 21). Duh koji sluša te riječi živi svoj život u navici, bez borbe. Neki se boje patnje, a neki je prihvaćaju u nadi za boljim životom nakon ovoga. Oni ne žive za ovaj život, nego ga smatraju kao prijelazom u drugi, bolji život. Stoga ga odbacuju i gledaju ga kao ispraznog. Zarathustra, međutim, govori: ‘Zaklinjem vas, braćo moja, ostajte vjerni zemlji i ne vjerujte onima koji vam zbore o nadzemaljskim nadama! Trovatelji su to, znali oni ili ne znali. Preziratelji života su to, odumirući i sami otrovani, od kojih je zemlja umorna’ (Nietzsche 2009: 21).

1.1. Smrt boga i nihilizam

Kada se govori o Nietzscheu, njegova izjava o smrti boga je poznata u cijelome svijetu, međutim, nju je lako krivo shvatiti u tom kratkome obliku. Poznata je njegova parabola o mahnitu čovjeku, gdje se opisuje čovjekovo ubijanje boga: ‘Mi smo ga usmrtili – vi i ja! Svi smo mi njegove ubojice! [...] Bog je mrtav! Bog ostaje mrtav! A mi smo ga usmrtili! Kako da se utješimo, mi ubojice nad svim ubojicama? [...] tko će sprati tu krv s nas?’ (Nietzsche 2003: 107, 108). No, ‘Božja smrt u Nietzscheovoj misli nije toliko ateistički proglas, koliko je nužna posljedica ukidanja metafizičkih određenja pojmova koje su, po njemu, platonizam i kršćanstvo premjestili u transcenciju’ (Milić 2013: 346). Kada se ukinulo ono transcendentno i vječno, ostalo je na čovjeku da odluči što učiniti. Dakle, ‘Nietzsche misli da će se, ukoliko se ukine ono

transcendentno, čovjek od bića poniznosti, koje se klanja autoritetima, vratiti svojoj vlastitosti, jer će postati svjestan da je upravo on stvorio vrijednosti kojima služi.' (Jelkić, Reškovic 2011: 149). Kada više nema ničega čemu se može klanjati, čovjek mora ustati, i slušati sam svoju volju. No, kao što je i sam Nietzsche u svoje vrijeme posvjedočio da ljudi i dalje idu u crkve iako nema Boga, zaključuje se da, 'iako je Bog mrtav, ostaju njegove sjene, a to su posljedice vjere u Boga koje također treba prevladati, kao uostalom i Boga, da bi se došlo do više povijesti.' (Milić 2013: 345). Drugim riječima, Bog i vjera u boga moraju umrijeti kako bi se otvorila potreba i mogućnost stvaranja nadčovjeka. Ta poznata rečenica se danas koristi kao potpora ateistima koji ne shvaćaju Nietzscheov odnos prema toj izjavi, koji je to smatrao nepovoljnim, ulažući svoj cijeli život u taj problem (Kordić 2008: 399). Nakon smrti Boga se dolazi do nihilizma, te on 'nije uzrok, nego tek logika decadence«, on je njezin izraz nastao kroz nametanje vrijednosti protivnih životu, mržnji prema rangiranju i pokušaj stvaranja »istinskoga« svijeta. Nihilizam dovodi do obezvređivanja starih vrijednosti te ispražnjenosti svijeta i života od smisla.' (Jelkić, Reškovic 2011: 151). Zaratustra se bori protiv takve stvarnosti, te kaže: 'Vrijeme je da čovjek odredi sebi svoj cilj. Vrijeme je da posadi klicu svoje najviše nade' (Nietzsche 2009: 25). Čovjek ne smije živjeti u besmislu, njegov smisao mora biti stvaranje nadčovjeka, ukoliko to on sam ne može postati. Stoga nihilizam nije posljednje stanje čovječanstva, nego tek prekretnica, on je kraj vremena u kojemu se na život gleda kao težak i mučan do vremena nadčovjeka, 'on predstavlja međurazdoblje u kojem umire Bog, kako bi se rodio nadčovjek. Sve ono što je čovjek dosad stavljao u pojam božanskoga, napose ono nadljudsko, snažno i moćno, treba mu se vratiti' (Jelkić, Reškovic 2011: 151). Zaključuje se da je nadčovjek mogućnost čovjeka tek kada on odbaci sve iluzije o božanskom svijetu ili bilo kojem koji se ne tiče ovosvjetske stvarnosti. Nadčovjek nema vanjski nametnut moral i zakone, kao što to ima čovjek, bilo to od strane Boga, kralja ili nekoga trećeg. Bog umire za mogućnost rođenja nadčovjeka, jer 'sve religije svijeta, a osobito kršćanstvo koje Nietzsche naročito kritizira, teže idealističkim pojmovima poput »kraljevstva nebeskog«. Umjesto ispunjenog života na zemlji, potiče se uškopljanje najprirodnijih životnih instinkata' (Babić 2014: 32). Dakle, umjesto slavljenja i prakticiranja prirodnih instinkata, koji su odlika samog življenja se gledaju kao negativni i sramotni. To je problem nametnutog morala, takav je moral stada, koji sluša narod na trgu. Osim toga, kada Bog umire, ostaje samo ovaj život, nada u život nakon ovoga umire s njim, stoga ne preostaje ništa drugo osim živjeti ovozemaljski život u potpunosti, dakle 'prihvati li se smrt Boga i ukinuće onostranog svijeta i ideala, jedino što ostaje sigurno jest život' (Jelkić, Reškovic 2011: 152). To je ono što Zarathustra želi naglasiti, ovaj život, te ne mariti za bilo koju drugu mogućnost. Ovaj život je jedino što je sigurno.

1.2. Govor na trgu

Reći će Zarathustra, kada vidi kako reagira narod na njegov govor: ‘Još sam im dalek, i moj smisao ne govori ništa njihovu smislu. Ljudima sam još sredina između lude i mrtvaca’ (Nietzsche 2009: 28). Kao što je već rečeno, Zarathustra je zatekao gomilu koja je došla vidjeti plesača na užetu. Žele rasonodu i igru, no ne onu igru koju Nietzsche kasnije spominje kao ‘bit novog čovjества’ (Dragišić, Šestak 2017: 266), nego igru kao bijeg od svakodnevice. Zarathustra im govori: ‘Sva su bića stvorila dosad nešto iznad sebe: a vi hoćete biti oseka te goleme bujice i radije se još vratiti životinji negoli prevladati čovjeka?’ (Nietzsche 2009: 21). Čovjek na trgu je lijen, nema nade, okružen je nihilizmom i nametnutim moralima kojima se klanja, njegov duh nije spreman za Zarathustrine riječi. Put prema nadčovjeku je težak i iziskuje velik napor, stoga ga ne mogu svi hodati. Nitko na trgu ne želi ni razmišljati o mogućnosti nadčovjeka, jer bi to značilo da je on tek jedan stupanj na putu do kraja, a ne savršeno, krajnje biće kako ih uči njihova nauka. Stoga Zarathustra govori: ‘Što je majmun za čovjeka? Ruglo ili bolan stid. I upravo to mora biti čovjek za nadčovjeka: ruglo ili bolan stid’ (Nietzsche 2009: 21). Tim riječima on obilježava čovjeka kao ruglom. Nečim čega se treba sramiti. Te riječi se protive svoj naucima ondašnjeg čovjeka. Oni su učeni da trebaju biti ponosni što su ljudi, da je čovjek onaj koji zapovijeda svim ostalim bićima. Dakle, ‘svojim govorom o nadčovjeku Zarathustra zapravo najavljuje radikalnu promjenu paradigme; paradigmu koja znači rat prema svemu što je do tada vrijedilo kao sveto i apsolutno’ (Tokić 2020: 37). Iako je čovjek evoluirao i postigao razna postignuća, Zarathustra govori: ‘Prevalili ste put od crva do čovjeka i puno je toga u vama još crv. Nekoć ste bili majmuni, i sad je još čovjek više majmun od bilo kojeg majmuna’ (Nietzsche 2009: 21). Time želi reći kako postoji još veliki put pred njima. Da se probude iz njihova drijemeža i tradicije, potiče ih na daljnji razvoj i evoluciju. Kada ih potiče da ostanu vjerni zemlji, želi reći da taj put nije vanzemaljski ili nebeski, nego njihov i zemaljski. On je pred njima na ovome svijetu, ne želi da imaju u mislima nekakav život nakon ovoga, te time kalkulirati sve što poznaju. Mnogo je toga narod čuo prije Zarathustre, i svi su govorili kako je čovjek najveći i najmudriji, te kako postoji život nakon ovoga koji nagrađuje ponizne. Zarathustra se oštro protivi tome i želi potaknuti narod kojemu govori na još jednu evoluciju nakon one od majmuna prema čovjeku; želi da čovjek postane nadčovjek.

1.3. Plesač na užetu

Za vrijeme Zarathustrinog govora, narod iščekuje plesača na užetu da krene sa svojom predstavom. On je razlog njihova okupljanja, stoga je Zarathustra samo iskoristio tu priliku da govori okupljenom narodu. U međuvremenu, za vrijeme njegova govora, plesač je započeo svoj prelazak s jednog tornja prema drugome. Nalazio se iznad naroda i trga, no 'kad se našao točno na sredini, malena se vrata još jednom otvoriše i neka šarena spodoba, neki lakrdijaš, iskoči kroz njih i brzim koracima pođe za prvim' (Nietzsche 2009: 26). Ta druga osoba je bila neočekivana, te je iznenadila i gledatelje i plesača. Uvelike su se razlikovali njih dvoje; plesač je bio tu da mirno pređe od jednog tornja prema drugom, staložen i miran, dok se onaj drugi rugao plesaču, bio je nezgrapan, koračajući prema plesaču, te vrijeđajući ga: 'Što izvodiš tu između tornjeva? Treba tebe u toranj, utamničiti te treba, priječiš put boljemu od sebe!' (Nietzsche 2009: 26). Kada ga je sustigao, 'zakričao je kao vrag i skočio preko onog što mu je bio na putu. A ovaj [...] kao vrtlog ruku i nogu, stropošta u dubinu' (Nietzsche 2009: 27). Na kraju poglavlja plesač umire, no ne prije nego ga Zarathustra utješi, uvjeravajući ga kako ne ide u pakao: 'nema svega toga o čemu govoriš: nema vruga i nema pakla. Tvoja će duša još brže umrijeti nego tvoje tijelo: ne boj se sad ničeg više' (Nietzsche 2009: 27). Govori mu kako nema pakla, o kojemu je plesač slušao cijeli život, što mu je omogućilo mirnu smrt, jer je njegov život u potpunosti završen. Kada je plesač zabrinut da nije bio ništa više od životinje koju su naučili plesati, Zarathustra odgovara: 'Ti si opasnost učinio svojim pozivom, tu nema ničega za prezir' (Nietzsche 2009: 27). To pitanje si postavlja mnogo ljudi koji su izvrsni u svojem zanimanju. Uspješan košarkaš se pita je li on išta osim košarkaša, tj. je li on uopće čovjek ili samo životinja koja je učena sportu. Kada je Zarathustra nosio mrtvaca u namjeri da ga pokopa, sreo je onoga koji je uzrokovao njegovu smrt, te je čuo njegove prijetnje i ruganje: 'Govorio si kao kakav lakrdijaš. Sreća tvoja što si se tako ponizio, sam si se za danas izbavio. No odlazi iz ovoga grada - ili ću ja sutra skočiti preko tebe, živ preko mrtvog' (Nietzsche 2009: 28). Dakle, taj je čovjek većina grada u jednoj osobi. Smatra Zarathustru lakrdijašem, i osim toga što ga ne želi slušati, prijeti mu ubojstvom ako ostane u gradu. Tako je umro plesač na užetu.

1.3.1. Čovjek kao uže između životinje i nadčovjeka

Prije kobne smrti i prelaska plesača preko užeta, Zarathustra govori: 'Čovjek je uže napeto između životinje i nadčovjeka - uže nad bezdanom. Opasno prijeko, opasno na-putu, opasno

osvrtnje, opasna obuzetost jezom i ukopanost na mjestu' (Nietzsche 2009: 23). Očituje se kako je put prema nadčovjeku opasan i težak, ako čovjek ne uspije doći do nadčovjeka, pada u bezdan, stoga taj put nosi veliki rizik. Moguće je da baš zbog te činjenice većina ostaje u stanju čovjeka, ne trudeći se staviti sve što imaju na kocku kako bi se uzdigli iznad svojih trenutnih mogućnosti. Zadovoljavaju se svojim površnim životom i upravljanjem ostalih nad njima. Za razliku od njihova učenja da je čovjek posljednja svrha, da je on vrhunac, Zarathustra govori: 'Što je veliko na čovjeku jest to što je on most, a ne svrha: što se može ljubiti na čovjeku jest to što je on prijelaz i silazak' (Nietzsche 2009: 23). Dakle, čovjek je tek međustanje između životinje i nadčovjeka, ono što se mora nadići kako bi se došlo do nadčovjeka. Analizirajući plesača i lakrdijaša, može se zaključiti kako plesač pokušava prijeći put od životinje ka nadčovjeku, međutim onaj drugi ga ruši, prezirući to što radi. Iako plesač umire i ne uspijeva doći do drugog tornja, Zarathustra mu to ne zamjera, govori kako nema ništa vrijedno prezira u njegovom životu. Važan je njegov napor, čak i ako nije uspješan. Nije rečeno što se dogodilo s lakrdijašem nakon što je uzrokovao smrt plesača, osim toga što se još rugao Zarathustri. Zanimljivo je što je on prikazan kao spretan i vješt na užetu, no tretira plesača kao da ono što on radi je sramotno, smatra se boljim od njega. Noseći mrtvacu, Zarathustra kaže: 'Strahotan je ljudski opstanak i još uvijek bez smisla: neki mu lakrdijaš može postati kobnim' (Nietzsche 2009: 28). Tu se vraća na ono što je prije rekao, kako je put ka nadčovjeku opasan za vrijeme prelaska. Čovjek može umrijeti čak i ako je oprezan, drugi može biti njegova kob. Zarathustra tada opisuje ljudski život kao strahotan i bez smisla. Zbog toga žudi za nadčovjekom, ono stanje života koje čeka čovjeka kada pređe sve preobrazbe duha.

2. Preobrazbe duha

Shvaćajući kako je čovjek uže između životinje do nadčovjeka, Zarathustra objašnjava njegove preobrazbe duha, kojim se postiže onaj posljednji, duh djeteta, koji je jednak nadčovjeku. Rečeno je kako je taj put opasan i ne odlučuju se svi na njega, no prelazak od starog načina života do nadčovjeka je jedino moguće kroz ta tri stadija: 'Njegov duh prolazi preobrazbu od deve, preko lava, do djeteta, postupno se oslobađajući starih formi života' (Jelkić, Reškovic 2011: 151). Taj se put može opisati i kao uspon na planinu. Deva, koja je na podnožju planine, snosi sav teret koji je na njoj bez prigovora. Zatim se dolazi do lava, koji je na pola puta do treće preobrazbe, te on zna reći "Ne" prijašnjim moralima i zakonima, no još ne zna stvarati svoje.

Posljednja i najveća preobrazba duha je ona u duh djeteta, koje govori “Da” životu, ono pleše i stvara svoja pravila kroz igru i smijeh, ne prateći vanjske moralne zakone. Te preobrazbe su ono što svaki čovjek koji želi biti nadčovjek i nadići samoga sebe mora proći: ‘Da bi dostigao taj cilj, čovjek od spoznaje treba zbaciti teret »vrline« koja je određena tuđom, a ne osobnom procjenom i izborom, i koja je barem do sada služila tek da osigura dobar san’ (Šuran 2003: 21). Dakle, ključan dio nastajanja nadčovjeka jest to da on ima osobne vrline, koje su došle od njegovog osobnog eksperimentiranja u svijetu, umjesto onih nametnutih, o kojima pojedinac nikada ne razmišlja i istinitost istih ne ispituje. Onaj čovjek koji prati tuđe morale i smatra se “dobrim” čini to da se osjeća dobro i spava mirno, ne mari za to čini li zapravo pravu stvar, jer ne preispituje same morale prema kojima se upravlja. Nadalje, ‘samoća je kamen kušnje za spomenutu alkemijsku preobrazbu; ona je prijeko potrebna istinskom misliocu ukoliko želi proniknuti u razlog svog iluzornog postojanja’ (Šuran 2003: 22). Ukoliko čovjek želi postići spomenute preobrazbe duha, on to mora činiti u samoći. Ukoliko je čovjek okružen masom, te se nalazi u trgu, nemoguće je gledati u samoga sebe, i raditi na sebi, to nije moguće među svjetinom. ‘koja vrvi vještima pretvornicama, glumcima, bolje reći klaunima i plesačima na užetu koje svjetina drži svojim velikanima i kojima se divi jer stvaraju i održavaju veliku buku, odvajajući ih od biti stvari’ (Šuran 2003: 22). Naposljetku, Zarathustra je doživio prosvjetljenje dok je bio u gorju, sam u prirodi, daleko od svijeta, gradova i trgova: ‘Tamo je uživao svoj duh i svoju samotnost i to mu deset godina nije dosadilo’ (Nietzsche 2009: 19). Dakle, taj put preobrazbe je ujedno i samotna, onaj tko želi nadići sama sebe će teško imati nekoga uz njega da ga prati, ujedno i na svome putu. Većina uživa u bijegu od biti stvari, žele zabavu i razonodu, provode dane na trgu gdje su okruženi zabavljačima, koji im s lakoćom “ubijaju vrijeme” dok i oni sami umiru. Put prema duhu djeteta je moguć onom pojedincu koji se može opisati kao ‘nesputani mislilac, a to je onaj koji se ne služi ni tuđim leđima da bi nekamo stigao, ni tuđim glavama da bi nešto smislio, već se jedino pouzda u svoje noge kako bi osvojio vrhunce’ (Šuran 2003: 21). Dakle, potrebno je imati određene kvalitete prije samog “uspona na planinu”, a koje su uvjet za sami početak preobrazbe.

2.1. Duh deve

Prva je preobrazba ona duha deve, nju Zarathustra opisuje riječima: ‘Puno tegobe zadaje to duhu, snažnom, teglećem duhu, u kojem obitava strahopoštovanje: njegova snaga žudi za teškim i najtežim’ (Nietzsche 2009: 33). Opisan kao duh koji žudi za najtežim, duh deve smatra da je

dobro za njegovu egzistenciju trpjeti na ovome svijetu, u nadi da će za to biti nagrađena, ‘ona je tu kao simbol duha voljnog da nosi; da se podvrgava drugome (heteronomna egzistencija)’ (Tokić 2020: 41). Njena priroda je to da prihvaća sve napore i muke koje joj se pružaju od nadređenih. Zarathustra kaže čime se duh deve ponosi: ‘Što je najteže, vi junaci? Tako pita tegleći duh – da naprtim to na sebe i veselim se svojoj snazi’ (Nietzsche 2009: 33). Smatra se boljima od bilo kojega junaka, jer ona uživa u teglenju najtežih patnji. Ona uopće ne razmišlja o izvoru morala i smislu njenog teglenja najtežih stvari. ‘Deva, koja dragovoljno preuzima na sebe velike terete i kleči pod istim, slika je čovjeka idealista i vjernika, koji kleči pred Bogom kojega je sam stvorio i moralnim vrijednostima koje je sam postavio’ (Džalto 2016: 12), ona se klanja nametnutim moralima i vrlinama, ne shvaćajući da ih je ona sama nametnula. Tek je lav onaj koji će to shvatiti i naučiti odbiti ih, a dijete koje će stvoriti svoje. Deva ponosno kleči i pati na ovozemaljskome svijetu, računajući na nagradu nakon života, što Zarathustra oštro kritizira kroz cijelo djelo. ‘Ona je pod utjecajem starih vrijednosti, volja koja neće sebe samu, već hoće ono onostrano. Natovarena je težinom svih onih »treba da«’ (Jelkić, Reškovic 2011: 151). Dakle, iako ima volju, ona ne želi aktualizirati sve ono što želi i za čime žudi zbog vanjskih zakona. Kada se kaže da je natovarena sa svime što je »treba da«, misli se na nebrojene zakone, koji joj govore kako se treba ponašati, djelovati, te i zabranjuje određene stvari, poput vlastohleplja, pohote i slavohleplja. Deva ne govori “Ne” nametnutim moralima poput lava, nego preuzima sav njihov teret na sebe. Dakle, ‘poznato je da deva označava čovjekov duh natovaren metafizičkom tradicijom, kršćanskim moralom, raznim pravilima i lažnim znanjima’ (Babić 2014: 11). Najbolji primjer toga kazuje sam Zarathustra kada opisuje njen duh: ‘Ljubiti one koji nas preziru, i pružiti sablasti ruku kad nas hoće prestrašiti’ (Nietzsche 2009: 33). Poznat je zakon koji deva prati, onaj koji govori da treba ljubiti neprijatelja. Iako čak i Zarathustra ne mrzi neprijatelje, nego ih smatra jednako nužnima kao i prijateljima za samorazvoj, oni to čine iz drugačijih razloga. Deva pokušava pružiti sablasti ruku jer za to očekuje nagradu, dok Zarathustra to čini jer on sam smatra da je to nužno. ‘Kasniji kršćanski moral oblikovao je idealnog roba, koji ne umije postavljati svrhe’ (Ljubimir 2000: 106). Deva ne traži, te i nije u mogućnost pronaći i propitkivati samu svrhu svoga djelovanja. Ona jednostavno čini ono što joj je rečeno. Dakle, ‘deva se može usporediti sa slugom ili robom, jer ona nosi najteži teret i osjeća strahopoštovanje prema gospodaru’ (Pavlović 2020: 21). Zbog toga se ona najviše povezuje sa kršćanskim, tj. moralom sluge. U podređenom je položaju i ima gospodara, kojemu se klanja. Povezivajući Nietzscheovo poznavanje grčke filozofije i vrednovanje iste kao važne, duh deve se može povezati sa apolonskim duhom: ‘Apolon kao bog jasnoće, svjetla, sklada i ljepote, radosne slike, simbolizira obrazovani nagon brinući o obliku i izgledu dok određuje mjeru i postavlja granicu’

(Đurić 1984: 252). Apolon je dakle, uz sklad i obrazovani nagon, onaj koji posjeduje mjeru i ima granice, kao što i deva teži ka ograničenome i skladnome nagonu, kontrolirajući ga jer ne želi proturječiti volji gospodara. Zarathustra završava o devi: 'Sve to najteže uzima tegleći duh na sebe: nalik devi koja natovarena žuri u pustinju, tako žuri duh u svoju pustinju' (Nietzsche 2009: 33). Ondje se događa druga preobrazba.

2.2. Duh lava

Nakon prve preobrazbe duha, deva odlazi u pustinju, te Zarathustra kaže: 'No u najsamotnijoj se pustinji zbiva druga preobrazba: tu duh biva lavom. Hoće za sebe dograbiti slobodu i biti gospodarom u vlastitoj pustinji' (Nietzsche 2009: 33). Nakon deve, koja prihvaća sve zakone i gospodara kao nadređenoga, postajući lavom, ona razvija želju za stanjem u kojoj je, kao lav, sam sebi gospodar. 'To je preobrazba iz »ti trebaš« u »ja hoću«, jer lav ima snagu boriti se protiv »zmaja tisućljetnih vrijednosti«. On je dovoljno jak izboriti se za svoju slobodu i kazivanje svetoga »ne« starim idealima' (Jelkić, Reškovic 2011: 152). Lav stoji nasuprot gospodara koji zapovijeda devi, te mu govori "Ne", čineći ono što deva nije u mogućnosti: odbija vanjski nametnute zakone. Zarathustra govori što zmaj kaže lavu, hvaleći se svojom tradicijom i vrijednostima: "Sva je vrijednost već stvorena, i sva stvorena vrijednost - to sam ja. Doista, nikakvog 'ja hoću' ne treba više biti!" Tako govori zmaj' (Nietzsche 2009: 34). Zmaj govori kako on predstavlja sve vrijednosti, on je onaj kojoj se deva klanja i poštuje. Sluša li se njegovu riječ, nema potrebe za preispitivanjem ičega. Uistinu, potrebna je hrabrost za suprotstaviti se zmaju, to zna svaki čovjek koji ga sluša i poštuje. Svatko tko se usudi reći "Ne" zakonu koji svi ostali slušaju će biti omražen i proganjan od strane većine jer oni ne žele da se njihova vječna istina propitkuje i negira. Zarathustra naglašava najveću razliku između ponizne deve i hlabroga lava: 'Prisvojiti sebi pravo na nove vrijednosti - to je najstrahotnije prisvajanje za tegleći i ponizni duh. Doista, grabljenje je to za nj i stvar grabljive zvijeri' (Nietzsche 2009: 34). Nadalje govori što lav uspijeva: 'Kao svoje najsvetije nekoć je ljubio ono "ti treba da": sad mora tlapnju i samovolju pronalaziti još i u najsvetijem, kako bi opljačkao slobodu od svoje ljubavi: za to je grabljenje potreban lav' (Nietzsche 2009: 34). Lav nema više vanjskih zakona, koji mu govore što mora, smije i ne smije činiti. On se suprotstavio zmaju i svim onima koji mu se klanjaju. Međutim, nešto mu nedostaje: 'Stvarati nove vrijednosti - to ni lav još ne može: no stvarati sebi slobodu za novo stvaranje - to može moć lava' (Nietzsche 2009: 34). Dakle, lav si otvara mogućnost stvaranja novih vrijednosti, iako to ne može još učiniti. Napravio je prvi korak ka

ultimativnoj autonomnosti, kazujući zmaju svih stvorenih vrijednosti “Ne”. ‘Njegova volja neće ono drugo, ali još neće ni sebe. On još nije ukinuo negativnu formu svoje moći’ (Jelkić, Reškovac 2011: 152). Duh lava je između prihvaćanja tuđih i stvaranja svojih vrijednosti, te ‘tu dolazi do borbe protiv autoriteta. Autoriteti i dužnosti koje oni nameću duhu padaju pred lavljim „Ja hoću.“’ (Tokić 2020: 42). Autoriteti su oni kojima je u velikoj mjeri potrebna većina onih koji nemaju autonomnost, tj. deve. Dužnost koju svi automatski prihvaćaju dolazi u opasnost kada lav zamjenjuje »ti trebaš« sa »ja hoću«. Nakon preobrazbe iz deve u lava, već se dolazi do mržnje naroda i zmaja vrijednosti, tj. onih koji vladaju. Postajući lavom, ‘čovjek postaje Slobodan duh, koji je »kritičar i nijekalac i smjeli moreplovac k dalekim neotkrivenim obalama«’ (Fink 1981: 88). Tek kada čovjek pronade hrabrost, te postane lavom, može otkriti sama sebe. Nadalje, prateći usporedbu deve sa Apolonskim duhom, lav je ekvivalentan Dionizijskom duhu: ‘Dioniz kao bog glazbe što mami, uzbuđuje i oslobađa sve strasti, upućuje na ono kaotično bezmjerno i neprilagodljivo, na spolni nagon, tamu, noć’ (Dragišić, Šestak 2017: 250). Lav je, kao Dioniz, onaj koji sluša svoje strasti, nasuprot skladu i pravilima nagine kaotičnome i stranome. Dok je Apolon ograničen i stalan, poput osvjetljenoga dana, lav, poput Dioniza, predstavlja divlju noć, neograničenu i nestalnu, onu koja je potpuna suprotnost danu. Govoreći o lavu, ‘riječ je o prijelaznomu čovjeku – aktivnomu nihilistu koji izravno uviđa iluzije kojima je ranije bio sputan i hoće biti stvaralački produktivan, ali ga sve navedene spoznaje čine prkosnim i ponosnim’ (Džalto 2016: 12). Lav dakle, uviđa kako ga norme i zakoni sputavaju u potpunoj slobodi stvaranja, međutim kroz svoju borbu postaje prkosan i nije u mogućnosti stvarati vlastite zakone, te se može samo boriti protiv onih već postojećih. Tada je potrebno postići treću preobrazbu duha, onu koja omogućava stvaranje vlastitog morala.

2.3. Duh djeteta

Nakon što duh postaje duhom deve, zatim duhom lava, Zarathustra se pita: ‘No recite, braćo moja, što je to još što dijete može a što ni lav nije uzmogao? Što grabeći lav mora postati još i dijete?’ (Nietzsche 2009: 34). Dakle, sada kada je duh uzmogao se suprotstaviti Velikome Zmaju, postoji još jedan korak između njega i nadčovjeka. Tada Zarathustra opisuje kakav je to zapravo duh djeteta: ‘Nevinost je dijete i zaborav, novo počinjanje, igra, kotač što se okreće iz sebe sama, prvo gibanje, sveto kazivanje *Da*’ (Nietzsche 2009: 34). Duh djeteta je opisan na mnogo načina, nastaviti će prvo objašnjavanjem čemu se to treba reći “Da”: ‘Da, za igru stvaranja, braćo moja, potrebuje se jedno sveto kazivanje *Da*: *svoju* volje hoće sad duh, *svoj* svijet osvaja sebi izgubitelj

svijeta' (Nietzsche 2009: 34). Govori kako je dijete izgubitelj svijeta, jer onda kada je bio lav, odbacio je sve prijašnje, ono što ga je gušilo, sada kada ima mjesta za stvaranjem, kao dijete govori "Da" igri kroz koju će stvoriti sam svoj svijet. 'Ova preobrazba se može shvatiti kao preobrazba duha općenito, odnosno kao razvoj ljudskog života od robovanja idealima do stvaralačkog bića ili postavljača novih vrijednosti' (Jelkić, Reškovac 2011: 152). Kroz to shvaćanje se može zamisliti neslobodan čovjek, koji prelazi iz praćenja trendova i drugih, moćnijih ljudi do slobodnog duha, koji se ne obazire na ostale, nego stvara svoj život i svoje vrijednosti, netko tko prati sam svoj zakon. U posljednjoj preobrazbi se vraćamo heraklitskom motivu djeteta: 'djetetu koje ruši i gradi, djetetu kao nadmoralnom biću, u čijoj se igri zrcali igra kozmosa sa samim sobom. Te odlike djeteta će krasiti samo one „najviše“' (Tokić 2020: 42). Nietzsche nije slučajno odabrao taj naziv za posljednji i najviši stadij duha. Dijete je nevino, ono nema predrasude i prethodno nametnute vrijednosti, ono kroz igru stvara svoj svijet. U njegovom stvaranju i igri se očituje nadčovjek. Nadalje, 'ideal djeteta je ideal stvaratelja, umjetnika. Nadčovjek je umjetnik. On ruši stare ploče i postavlja nove' (Tokić 2020: 42). Kao dijete i umjetnik, nadčovjek ne govori samo "Ne" prethodnim vrijednostima te ih ruši, nego i stvara svoje. To je ono što Zarathustra opisuje kao vrhunac života, kao izlaz iz beznada i nihilizma: stvaranje. Deva kao Apolonski duh i lav kao Dionizijski se u duhu djeteta sintetiziraju, stvarajući umjetnost: 'Za Nietzschea „umjetnost – kao jedinstvo dionizijskoga i apolonskoga – jest najpotpunije prihvaćanje života i najviše očitovanje čovjeka. Ona je poticaj života – štoviše, smisao života, jer svijet i postojanje dobivaju svoje opravdanje jedino kao estetski fenomen' (Tokić 2020: 42). U *Rođenju tragedije*, Nietzsche govori kako je umjetnost spoj Dionizijskog i Apolonskog, što zajedno čini vrhunac duha; ne samo sklad, dan i mjera, nego i noć, strast i nagon. Samo kada su spojeni u jedno, najveći izraz života, kroz duh djeteta, je moguć. Ključna stavka ove faze duha je igra. 'Igrom Nietzsche naziva najviši čovjekov stupanj postojanja kojeg određuje sloboda, neopterećenost, afirmaciju cjeline te stvaralaštvo' (Babić 2014: 32). Ukoliko se spomene igra u današnjem kontekstu, ona određuje samo dječje načine za zabavu, međutim, Nietzsche vidi igru kao trenutak kada je čovjek istinski i u najvećoj mjeri slobodan, neopterećen svjetskim stvarima i brigama. Kada se dijete igra, ono ne mari ni za što oko sebe, cijelo je njegovo biće usredotočeno na stvaranje njegovog svijeta. Nadalje, 'učiniti od vlastitog života eksperiment – samo to je sloboda duha. Stoga (veliki) pojedinac mora biti spreman nadvladati svaki osjećaj krivnje i poput djeteta igrati se životom' (Šuran 2003: 10). Kao dijete, nadčovjek mora biti slobodan, uključujući biti slobodan od krivnje koja mu se nameće i na koju je, kao prijašnji čovjek, navikao: 'Nadčovjek se ne skriva u mračnom hodniku u kojem nalazi sigurnost vlastite osrednjosti – odbacujući bol, patnju, okrutnost poput ličinke koja bi prodala i dušu za

malo svagdanjeg komfora' (Šuran 2003: 10). Na trgu, masa kojoj je Zarathustra držao govor, je bila određena osrednjošću. U njoj se nitko ne ističe, svi su isti, čime se ponose, a što Zarathustra prezire. Ta prosječnost podsjeća na Heideggerov Se, u kojemu se čovjek najčešće izgubi: 'Se rasterećuje tako svaki pojedini tubitak u njegovoj svakidašnjosti' (Heidegger 1985: 145). Masa na trgu se utopila u većini, te više nema pojedinaca, svatko je čovjek; nitko nadčovjek. Preziru svaki bol i napor, nitko ne želi osjećati neugodu i prekid osjećaja mira, jer to smatraju intrinzično lošim, stoga ih zaobilaze kada god mogu. U drugom djelu, *S one strane dobra i zla*, Nietzsche govori: 'Škola patnje, velike patnje — zar vi ne znate da je samo ta škola stvorila sveukupna dosadašnja uzvišavanja čovjeka?' (Nietzsche 2002: 225). Samo je kroz patnju i trnovit put moguće nadići samoga sebe. Ukoliko bi taj put bio lagan, mnogi bi ga prešli, međutim čovjek je slab i manjka volje za napretkom, te zaobilazi bol, kao ljudi na trgu. 'Dokidanjem onostranosti mijenja se sustav vrijednosti: bitak-po-sebi prelazi u samobitak, igra dobiva karakter zbiljnosti, a zbiljski život postaje najvišom vrijednošću' (Jelkić, Reškovic 2011: 152). Nakon smrti Boga, i pobjede nad nihilizmom, ovozemaljski život opet vraća prioritet na sebe. Umjesto drugoga plana, kada je nadzemaljski, savršeni svijet, svakome na umu, te gleda na ovaj život s prezirom, sada je nadčovjek onaj koji slavi svaki dan na ovome svijetu kroz igru i smijeh.

3. Nadčovjek

Duh djeteta je ujedno i nadčovjek. To je stanje u kojemu čovjek nadilazi samoga sebe i postaje smisao zemlje: 'Nadčovjek je smisao zemlje. Vaša volja neka kaže: nadčovjek neka bude smisao zemlje!' (Nietzsche 2009: 21). Zarathustra napominje kako je nadčovjek smisao zemljinog postojanja, ne neka viša sila, poput Boga. Nadčovjek je ono krajnje, čemu sve treba stremiti i nastojati postići, i to na ovome svijetu, na ovoj zemlji. Ispunjenje smisla zemlje nije patiti na njoj kako bih ju iskoristili kao prijelaz u drugi život, nego postajući nadčovjekom, ostvaruje se najveći cilj. Govoreći o nadčovjeku, spomenuto je kako se to kosi s prijašnjim sustavom vrijednosti: 'Svojim govorom o nadčovjeku Zarathustra zapravo najavljuje radikalnu promjenu paradigme; paradigmu koja znači rat prema svemu što je do sada vrijedilo kao sveto i apsolutno' (Tokić 2020: 37). Bog je ono najveće, najsvetije, što se štuje bez propitkivanja. Kada Bog umire, ostaje čovjek, koji se postavlja kao apsolutan. Kada Zarathustra nazove čovjeka sramotnim, njegove riječi napadaju temelje ljudske zajednice. To je rat, jer će masa napraviti sve kako bi ostala u trenutnome stanju, jer im odgovara mir, smrad, ali i ugodna topline koja dolazi sa

mnoštvom. Paradigma koja shvaća čovjeka kao svetog se, prema Zarathustri, mora srušiti kako bi se izgradio nadčovjek na njenim ruševinama. Nadalje, ‘odnos Zaratustre i Nadčovjeka je najlakše okarakterizirati kao odnos proroka i Onoga kojega prorok najavljuje. Nadčovjek još nije tu, dakle, Zarathustra nije nadčovjek.’ (Tokić 2020: 38). Zarathustra i sam govori kako on nije nadčovjek, opisujući nadčovjeka kao nešto što se tek mora dogoditi. On je tu da proširi svoju riječ i misao, jer osjeća nagon da ih podijeli: ‘Gle! Presit sam svoje mudrosti, poput pčele što je nabrala previše meda; potrebne su mi ruke što se pružaju’ (Nietzsche 2009: 19). On je došao među ljude da ih potakne na rast, promjenu, na preobrazbu duha. Zarathustra govori: ‘Nekoć je grijeh prema Bogu bio najveći grijeh, ali Bog je umro, a time su umrli i ti grešnici. Ogriješiti se o zemlju sad je ono najstrahovitije i nutrinu neistraživog štovati više je no smisao zemlje!’ (Nietzsche 2009: 21). Kao što je rečeno, Bog je mrtav, a s njime su umrli i njegovi vjernici i grešnici. Više nije moguće griješiti protiv Boga, samo protiv zemlje. Griješiti protiv zemlje je prezirati život i tijelo. To su radili prijašnji grešnici. Zarathustra opominje kako je potrebno slaviti ovaj život, te ne prezirati tijelo, nego ga štovati. Opisat će nadčovjeka kao munju i ludilo: ‘Gdje li je ta munja koja će vas liznuti svojim jezikom? Gdje je ludilo kojim biste morali biti cijepljeni?’ (Nietzsche 2009: 23). To nije mentalno ludilo, gdje netko nema razum, to je ludilo opijenosti životom. Onaj koji je cijepljen ludilom pleše i slavi život. Onaj kojeg je munja liznula jezikom stvara svoje vrijednosti kroz igru i smijeh. On nije prikovan na zemlji, iščekivajući smrt i drugi život, nego slavi svaki dan, prihvaća bol i ugodu, on je smisao zemlje. Život vraća sebi prioritet: ‘Vjernost zemlji kao povratak života samom sebi i svjetskoj zbiljnosti, te nadčovjeka kao utemeljenje smisla takva života’ (Jelkić, Reškovic 2011: 148). Nadčovjek je onaj čiji je smisao prihvaćanje svoje volje i života. Dok deva prihvaća tuđu volju, lav ju odbija, ali nema svoju, dijete kao nadčovjek ima svoju volju u potpunosti i prihvaća život.

3.1. Duh težine i “moj” put

Zarathustra opisuje zadnjeg čovjeka, onoga koji će doći ukoliko ga jednom nadčovjek ne prevlada: “Što je ljubav? Što je stvaranje? Što je čežnja? Što je zvijezda?” – tako pita zadnji čovjek i trepće. Zemlja je tad malenom postala i po njoj skakuće zadnji čovjek, koji sve čini malenim. Njegov je rod neiskorjenjiv, poput buha; zadnji čovjek živi najduže.’ (Nietzsche 2009: 25). Zadnjem je čovjeku strano sve ono što nadčovjek slavi. Njemu zvijezde ne sjaje, ljubav je bezvrijedna, stvaranje nepotrebno, a čežnja grijeh. Opisan je kao neiskorjenjiva buha, te skakuće po zemlji koja mu je malena. Zadnji čovjek živi, u smislu da diše, hrani se, itd. Međutim, taj

život nema duha, njegov je život prazan, iščekuje smrt: 'Malo otrova tu i tamo: to stvara ugodne snove. I naposljetku puno otrova, za ugodno umiranje' (Nietzsche 2009: 25). Truje se za dobar san, što cijeni jer tada odmara od života koji mu je naporan. Zadnji čovjek živi, iako ne voli život, naposljetku bira ugodnu smrt, uzimajući puno otrova. Taj distopijski svijet zadnjeg čovjeka zvuči realistično iz današnje perspektive. Postavlja se pitanje živi li već danas zadnji čovjek? Zarathustra ga nadalje opisuje: 'Nema pastira, a jedno jedino stado! Svatko hoće jednako, svatko je jednak: tko drukčije čuti, ide dobrovoljno u ludnicu' (Nietzsche 2009: 26). Kršćanski motiv ljudi poput stada je ostao bez pastira kada je Bog umro. Ovce su sve jednake, zadnji ljudi nemaju gospodara ni robova, žive ugodan i prosječan život: svi kao jedan. Ukoliko netko sanja o nadčovjeku na toj malenoj zemlji, ide dobrovoljno u ludnicu, jer se tada to čini kao dalek san. Boreći se protiv te sudbine, 'Zarathustra svoje učenike naziva plesačima i uči ih da budu lagani, jer davao je duh težine, a plešući postajemo lagani' (Buljubašić 2017: 13) Uvodeći pojam duha težine, koji na leđima nosi sve znanje i morale svijeta i društva, Zarathustrini učenici moraju biti lagani. Ples predstavlja, osim slavljenja života, gipkost tijela i duha, fluidan pokret živoga bića u prirodi. Ples je nevinost i slavljenje života u zabavi. Čovjek je, međutim, postao duhom težine: 'Već nam gotovo u zipki daju na put teške riječi i vrijednosti: "dobro" i "zlo" tako se zove ova poputnina. Nje radi opraštaju nam što živimo' (Nietzsche 2009: 186). Rođenjem se na čovjeka već tovar njegovi grijesi i krivnje, zbog postojanja "dobra" i "zla". U tom je viđenju život težak, jedva podnošljiv i nepoželjan: 'A mi - mi odano vučemo što nam daju na put, vučemo na tvrdim ramenima i preko surovih gora! A kad se znojimo, kažu nam: "Da, teško je podnositi život!"' (Nietzsche 2009: 186). Ironija u situaciji gdje čovjeka tješi onaj isti koji ga je i natjerao na muku je očita. Poput deve, čovjek je natovaren moralima, zakonima, vrijednostima do kojih nije došao sam, njemu se život čini gorak, jer ga gleda kroz leću poputnine koju nosi. Tek je igra spas od duha težine: 'U slobodi se događa konačna metamorfoza njezine biti – igre. U tom novom prostoru bivanje jest sloboda, a sloboda jest stvaralaštvo (naspram dosuđene konačnosti slobode u duhu težine)' (Dragišić, Šestak 2017: 259). Nadčovjek bira svoj put koji nema ograničenje slobode. Kada nema pravila, nema ni zabrana koje ga guše. Tada je moguća igra, koja je slobodna: duh težine nema sposobnost igrati se. Zarathustra govori o važnosti vlastitog puta: 'Kušanje i pitanje, to je bilo sve moje hodaње: - i doista, moramo naučiti i odgovarati na takvo pitanje! No to je - moj ukus: ni dobar, ni loš, ali moj ukus, kojeg se više niti stidim niti ga prikriam' (Nietzsche 2009: 188). Svatko mora imati svoj ukus, ne naslijediti ga od ostalih, nego ga samostalno razviti kroz život i eksperiment. U tome se krije sloboda: 'Učiniti od vlastitog života eksperiment – samo to je sloboda duha' (Šuran 2003: 10). Umjesto nametnutih pravila, čovjek kroz život mora upoznati samoga sebe i doći do odgovora na pitanje što ga čini sretnim i

što on smatra dobrim. Njegovo dobro se može preklapati sa nekim zakonima, ali važno je doći do njega samostalno. Svatko ima svoj put: “”To je, eto, moj put - a gdje je vaš?” tako sam odgovorio onima koji su me pitali “za put”. Jednoga jedinog puta, naime - nema!” (Nietzsche 2009: 188). Svi ljudi imaju drugačije mišljenje i nitko nije isti. Zakoni i morali uvrstavaju sve ljude u iste granice, ograničavajući im slobodu. Tko prati Zarathustru, ne može pratiti njegov put, jer je to samo njegov. Takvo mišljenje podsjeća na Buddhu, koji je našao svoj put, ali govori drugima da ne prate njega nego nađu svoj put, pokazujući Nietzscheovu upoznatost sa budizmom. Nadčovjek ima svoj put, koji ne dijeli ni sa kim, to je odlika slobode.

3.2. Stare i nove ploče

U nastavku će Zarathustra opisati odbacivanje starih pravila i stvaranjem novih metaforom starih i novih ploča: ‘Kad sam stigao ljudima, našao sam ih kako sjede na jednom starom umišljaju: svi su umišljali da već dugo znaju što je za čovjeka dobro a što zlo’ (Nietzsche 2009: 189). Zatekao je ljude koji su bili duboko uvjereni da već dobro znaju “dobro” i “zlo”. Pitanje postoje li uopće ti pojmovi su daleko od njihova predmeta razmišljanja, stoga je njihovo znanje napisano na starim pločama. Te ploče sadrže sve staro i preneseno znanje od prošlih ljudi, od autoriteta i Boga. Zarathustra nastavlja: ‘Natjerah ih smijati se svojim turobnim mudracima, i svima koji su ikad kao crna strašila opominjući sjedali na drvu života’ (Nietzsche 2009: 189). Turobni mudraci su oni koji štiju stare ploče, njima je život odbojan, a zakoni potpuno usvojeni. Zarathustra na to odgovara smijehom, te tako i uči svoje učenike. Njihovi zakoni i odbojnost od života se tjeraju smijehom i novim pločama, onim koje svatko kleše za sebe: ‘Nadčovjek je umjetnik. On ruši stare ploče i postavlja nove’ (Tokić 2020: 42). Dakle, to jedino može učiniti nadčovjek, poput umjetnika. Kroz igru stvara nove ploče te ruši stare, njegove vrline su samo njegove. Vraćajući se na lakrdijaša koji je preskočio plesača na užetu, Zarathustra će reći: ‘Ne šteti svojega bližnjega! Čovjek je nešto što mora biti prevladano. Ima puno putova i načina prevladavanja: oko toga se ti trsi! No samo lakrdijaš misli: “čovjek se može i preskočiti”’ (Nietzsche 2009: 191). Čovjek se ne može preskočiti, nego se mora prevladati. Ne postoji jedan utemeljeni način koji je jednak za svakoga, no uvijek se čovjek mora prevladati. Također: ‘Tko ne može sebi naređivati, treba slušati. I ponetko može sebi naređivati, ali puno nedostaje da bi sebe još i slušao!’ (Nietzsche 2009: 192). Oni koji su duh deve si ne mogu naređivati, stoga slušaju ostale. No, potrebno je puno snage da se sebi naređuje i sluša. Najteže je shvatiti i pobijediti sebe, stoga je to moguće samo nadčovjeku. Zadnjem čovjeku i mudracima starih ploča htijenje je pogrešno:

‘Njima umilno zvuči u ušima što se propovijeda: “Ništa se ne isplati! Ne trebate htjeti!” A to je propovijed za ropstvo. [...] Htijenje oslobađa: jer htijenje je stvaranje: tako ja učim. I samo za stvaranje trebate učiti!’ (Nietzsche 2009: 198). Mišljenje da ništa nema smisla i da ne vrijedi htjeti je odlika nihilizma: ‘Nietzsche ide još dalje i dotadašnje vrijednosti tumači kao nihilizam, odnosno kao volju za ništa (nihil)’ (Jelkić, Reškovic 2011: 149). U svijetu gdje nema težnje ka išemu, nastaje zadnji čovjek. Stoga Nietzsche i uvodi nadčovjeka, kao nešto što treba htjeti. Ukoliko postoji htijenje, postoji i stvaranje, a to je ono što je potrebno za napredak. Zarathustra prepoznaje kako su oni kojima govori umorni od života: ‘Umorni od svijeta! A niste se još odmaknuli od Zemlje! Vazda sam vas zaticao kako još pohlepno hoćete Zemlju, zaljubljeni čak i u vlastitu izmorenost od Zemlje!’ (Nietzsche 2009: 198). Uočava kako su mnogi prepoznali da njihov život ne vodi išemu, no lijenost i manjak volje su ih prikovali na zemlju. Odabiru izmorenost na Zemlji, jer odvajanje od toga i nagon za letom su rizični. Potreban je nadčovjek za razbijanje starih i stvaranje novih ploča.

3.3. O vječnom povratku

Priča o vječnom povratku je način na koji nadčovjek gleda na život. Zarathustra ga opisuje metaforički: ‘Ova duga ulica što vodi prema natrag: vuče se do u vječnost. A ona duga ulica što vodi prema naprijed - druga je vječnost! [...] kod ove veže, sastaju se. Ime je veže napisano gore: “Čas”’ (Nietzsche 2009: 154). Dakle, pretpostavlja se da prošlost, jednako kao i budućnost, ide u vječnost, a sadašnjost je trenutni čas. Govori dalje: ‘Nije li sve ono što od ovih stvari može trčati već jednom moralo pretrčati tu ulicu? Nije li se sve ono što se svim stvarima može dogoditi jednom već moralo dogoditi, učiniti, protrčati?’ (Nietzsche 2009: 154). Ukoliko prošlost i budućnost sežu u vječnost, logično je da se sve već dogodilo, tj. da će se dogoditi. Takvim gledanjem na život i vrijeme, nadčovjek je u stanju živjeti svoj život kao da će se on zauvijek ponavljati: ‘Nadčovjek prihvaća život kakav jest te ljubi i ono dobro i loše što mu život nosi. U Nietzscheovoj filozofiji takvo se gledište naziva »amor fati« (Babić 2014: 31). Vječni povratak ne znači da treba tražiti samo dobre trenutke koji bi se ponavljali, nego prihvaćanje života kakav je - »amor fati«, ljubiti svaku bol i sreću koja se dogodi. Vječni povratak je također opisan u drugom Nietzscheovom djelu, *Radosna znanost*:

Kako ti je kada se jednog dana ili noći demon došulja u tvoju najusamljeniju usamljenost i kaže ti: »Ovakav život kakvim sada živiš i kakvim si živio, morat ćeš živjeti još jednom i još bezbroj puta; i u tome ne će biti ničeg novog, nego će

ti se morati vratiti svaka bol i svako uživanje i svaka misao i uzdah i sve neizrecivo malo i veliko u tvom životu, i sve istim redom i posljedicom — a isto tako ovaj pauk i ova mjesečina među drvećem, a isto tako ovaj trenutak i ja sam. Vječni pješčani sat postojanja ponovno će se okretati — a i ti sa njim, zrnce prašine od prašine!« Nećeš li se baciti na noge i škrgutati zubima i proklinjati demona, koji je tako govorio? Ili, jesi li jednom doživio silan trenutak, kada bi mu mogao odgovoriti: »Ti si bog i nikad nisam čuo nešto božanskije?« Kada te obuzme ta misao, ona će te, kakav si, preobraziti i možda smrviti; pitanje kod svega i svakog: »Hoćeš li to jednom ili bezbroj puta?« kao najveća težina ležat će na tvom djelovanju! Ili kako bi mogao sebi i svom životu postati dobar, da ništa više ne tražiš, nego poslije tog vječnog potvrđivanja i zapečaćivanja? (Nietzsche 1984: 236)

Smisao vječnog povratka je da je potrebno živjeti kao da će se svaki trenutak zauvijek ponavljati, što potiče na napredak. Ukoliko netko živi isprazan život, vječno nesretan i neispunjen, prateći ovu misao će pokušati živjeti život dostojan vječnog ponavljanja. To vodi čovjeka ka nadčovjeku, što je Zarathustrin cilj na trgu. Kroz vječni povratak, čovjek prolazi preobrazbe duha i postaje nadčovjek.

5. Zaključak

Nietzscheovo djelo *Tako je govorio Zarathustra* se može shvatiti kao jedno od, ili najvažnije djelo spomenutog filozofa. U njemu su problematizirana većina glavnih pitanja i pojmova kojima se Nietzsche bavio tijekom svoga života. Preobrazbe duha su slikoviti prikaz promjena koje ljudski duh, prema Nietzscheu, mora proći kako bi ostvario svoj, ali i zemljin smisao. U prvom dijelu rada je opisana situacija koju Zarathustra nalazi nakon silaska sa brda, dočekuje ga narod koji je slab, površan, lijen, te koji je došao vidjeti još jednu od bezbrojnih rasonoda kojima skraćuju vrijeme, jer su im životi besmisleni, a život naporan. Do toga je došlo smrću Boga, kojega je zamijenila ništavnost smisla ljudskoga života. Narod više nema cilja prema kojemu može stremiti, nema sna o kojemu može sanjati. Taj nihilizam Nietzsche vidi kao nešto opasno, te nudi nadčovjeka kao rješenje. Drugi dio opisuje proces koji je potreban proći, kako bi čovjek ostvario ultimativni cilj nadčovjeka. Kao duh deve, čovjek je ovisan o gospodaru, te ga čak i poštuje, jer vidi svoju bol i patnju kao dobro. Želi biti natovaren što većom mukom, kojom se ponosi. Nadilazeći duh deve, dolazi se do duha lava, koji je međustupan jer govori "Ne" gospodaru i nametnutim vrijednostima, no još nije sposoban stvoriti svoje. To je tek moguće kada duh postane duh djeteta, koje prihvaća svoju volju i život, kojemu govori "Da", te stvara svoje vrijednosti i zakone, kroz smijeh, ples i igru. Ono je daleko od duha težine, što se opisuje u trećem dijelu, koji je natovaren, kao deva, zakonima starih ploča, koje stoje kao vječna istina, te ih je nužno razbiti i zamijeniti novima. Kroz ples, nadčovjek se odvaja od duha težine, te svojom lakoćom i punim prihvaćanjem života, sve njegove boli i radosti, ostvaruje smisao zemlje.

6. Popis literature

Babić, Jelena. 2014. Moć i granice odgoja kod Nietzschea. Osijek. urn:nbn:hr:142:515129

Buljubašić, Ema. 2017. Nietzsche i ples. Osijek. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:326775>

Dragišić, Božica & Šestak, Ivan. 2017. Osvrt na umjetničku filozofiju Friedricha Nietzschea. *Nova prisutnost* 15(2). 247–267. <https://doi.org/10.31192/np.15.2.5>

Džalto, Sanja. 2016. Nietzsche i buddhistički pojam svijeta. Osijek. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:955556>

Đurić, Mihailo. 1984. Niče i metafizika. Beograd: Prosveta

Fink, Eugen 1981. Nietzscheova filozofija. Zagreb: Znaci

Jelkić, Vladimir & Reškovic Livija. 2011. Nietzscheovo poimanje života. *Cris* 13(1). 145–155. <https://hrcak.srce.hr/79798>

Kordić, Ivan. 2008. Je li čovjek izguran iz istine? Heideggerov zaborav bitka i Boga. *Obnovljeni Život* 63(4). 389-414. <https://hrcak.srce.hr/30491>

Ljubimir, Davor. 2000. Vladimir Jelkić: Nietzsche - povratak vlastitosti. *Prolegomena* 2(1). 102-107. <https://hrcak.srce.hr/277>

Milić, Mladen. 2013. Nietzscheov govor o Bogu. Ukaz problematičnosti banalnoga ateizma i banalne vjere. *Diacovensia* 21(2). 341-351. <https://hrcak.srce.hr/104758>

Nietzsche, Friedrich. 1984. Radosna nauka. Beograd: Grafos. <https://epdf.pub/vesela-nauka.html>

Nietzsche, Friedrich. 2002. S one strane dobra i zla: uvod u jednu filozofiju budućnosti. Zagreb: AGM.

Pavlović, Viktorija. 2020. Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav. Zadar.
<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:617926>

Šuran, Fulvio. 2003. SUDBINA NADČOVJEKA KAO VJEČNI POVRATAK SEBI. *Metodički
ogledi* 10(1). 9-37. <https://hrcak.srce.hr/6125>

Tokić, Marin. 2020. Friedrich Nietzsche: Od dekadencije do nadčovjeka. Split.
<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:202:017218>